

Kárpátaljai roma menekült gyermekek oktatási helyzete

Kérdőíves kutatási
összefoglaló

ROMA
VERSITAS

Copyright © Romaversitas Alapítvány, 2023

Szerkesztette: Puskás Fanni Mária

A kutatásban résztvevő fiatal kutatók:

Balogh Boglárka, Balogh Jennifer, Iváncsik Fanni,
Lólé Bianka, Mezei Tímea, Rafael Kamilla, Szőcsi Dániel Erik,
Varga Norbert és Virág Ádám

A kutatást koordinálta: Eredics Lilla

Köszönjük partnereinknek a segítséget a kutatás
lebonyolításában!

Kiadó: © Romaversitas Alapítvány, 2023

Felelős kiadó: Kóczé Angéla, a kuratórium elnöke

www.romaversitas.hu

romaversitas@romaversitas.hu

Layout, illusztrációk és infografika:

Livits Réka - www.visualive.eu

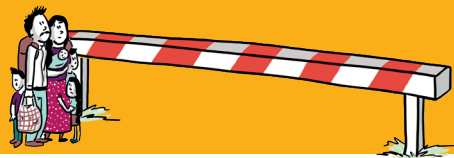

Jelen kiadványt az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) által támogatott projekt keretében hoztuk nyilvánosságra. A kiadvány tartalmáért kizárólag a Romaversitas Alapítvány vállal felelősséget és a kiadványban foglaltak semmilyen módon nem tükrözik a UNHCR álláspontját.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
Jogi és intézményes háttér	5
A kutatás körülményei és módszertana	9
Eredmények	10
Kérdőív kitöltőinek bemutatása	10
Oktatáshoz, szolgáltatásokhoz való hozzáférés	13
Iskolán belüli tapasztalatok	15
Konklúzió	17
Hivatkozott irodalmak	19

Bevezetés

Ezen kutatási jelentés publikálásakor másfél év telt el Ukrajna orosz erők általi megszállása óta, mely 2022. február 24-én kezdődött. A becsült 400.000 ukrainai roma lakosból csak a háború első pár hónapjában 100.000 hagyta el az országot menedéket keresve¹. Számottevő részük Magyarországra érkezett a kárpátaljai térségből, mely egy területi és társadalmi egyenlőtlenségek által sújtott vidék². A hadkötelezettség miatt, illetve mivel a kárpátaljai roma férfiak jelentős része már a háború előtt Magyarországon dolgozott, főként nők és gyermekek azok, akik ide érkeznek. Ennek mentén egy interszekcionális szempontból sérülékeny csoportról beszélhetünk, akik sok esetben etnikumuk miatt is kiszorulnak az állami és civil szolgáltatásokból. A Magyarországon élő romákhoz hasonlóan az ukrainai menekült romák is számottevő diszkriminációval találkoznak ideérkezésükkor, melyek, mint ahogy a Romaversitas 2022-es kutatásából³ is kiderül, kiváltóképp kitűnnek a lakhatás, a munkaerőpiac, az egészségügy, és a tanulmányunk kiemelt témája, az oktatás területén. Amellett, hogy elsősorban a roma menekültek azok, akik a menekültek számára megnyitott szállókra kényszerülnek sokszor messze minden szolgáltatástól⁴, a munkaerőpiacnak is az alsóbb szegmenseibe tudnak csak belépni, ha a gyereknevelés gondoskodási terhei egyáltalán engedik ezt.

1 Bővebben a roma menekültekről a CCL oldalán (Reicher, 2023.04.08.): <https://ccl.org.ua/en/news/ukrainian-roma-refugees-and-discrimination-a-call-for-action-on-international-roma-day/>

2 Ahogy 2022-es tanulmányunk (Eredics 2022) kifejti bővebben

3 (Eredics 2022)

4 (Reicher, 2023.04.08.)

Az oktatáshoz való hozzáférés is számos módon sérül⁵. Habár minden menekült gyermeknek joga van az oktatáshoz Magyarországon, vannak esetek, amikor a roma menekült gyermekek beíratása a az oktatási rendszert átható előítéletek miatt ütközik akadályokba. Azonban elérhető és reális adatok hiányában nagyon nehéz arról becsléseket adni, hogy hány iskoláskorú menekült gyermek van Magyarországon, így ők a rendszer számára láthatatlanok⁶. Sőt, jellemző, hogy a gyakran állami feladatokat ellátó civilek sem férnek hozzá alapvető információkhoz a menekültek helyzetét illetően. Mindez egy leépített menekültügyi ellátórendszerben folyik, ahol a V4-es országok közül a legalacsonyabb a menekülteket megillető segélyek mértéke⁷, és ahol a jóléti állam és a civil szektor is gyengülőben van⁸. Mindezek mellett, ahogy a Romaversitas 2022-es tanulmánya⁹ és több forrás is beszámol róla, már a határátlépésnél is számottevő diszkriminációval találkozhatnak a roma menekültek. Arra is volt példa, hogy a határnál visszafordították őket, vagy nem menekültként kezelik őket, hanem gazdasági bevándorlóként, az érdemesség kérdéskörét feszegetve¹⁰.

Ez a riport az ukrajnai roma menekültek oktatási lehetőségeinek komplex helyzetét írja körül. Míg a magyarországi oktatási rendszer erőforráshiányos működése már nem csak az alacsonyabb társadalmi rétegeket érinti, mint a szegregált intézményekben tanulók, a roma gyerekek inklúzív oktatása még mindig fontos ügy. Az oktatási rendszer nehezen tud mit kezdeni a bármilyen szempontból hátrányos helyzetű diákokkal, legyenek ők romák, SNI-s diákok vagy szegények. Erre az állapotra az ukrajnai roma menekültek esete alaposan rávilágít. Számos módon hagyja cserben ezeket a gyerekeket az oktatás, mely jelenséget eme, 2023 nyarán végzett kutatás járja körül. Kutatásunkban 108 megkérdezett roma menekült szülő tapasztalatai alapján mutatjuk be, hogy mi is a roma menekült gyerekek helyzete a magyar oktatási rendszerben. Ehhez elsősorban ismertetjük, hogy mi is az a jogi és intézményi környezet, amibe megérkeznek, és

5 Mint ahogy kiderül a Tribune cikkéből is (Atai, 2022.09.04.): <https://tribune-mag.co.uk/2022/09/roma-refugees-hungary-ukraine-war>

6 (Pataki, 2023.02.04.)

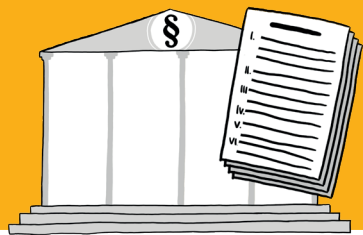
7 (Sarkadi Nagy és Szabó, 2022.08.25.)

8 (Feischmidt és Neumann 2022)

9 (Eredics 2022)

10 (Feischmidt 2023.09.13.)

milyen jóléti szolgáltatásokra jogosultak. Ezt követően röviden bemutatjuk a magyar oktatási rendszert és problémáit, majd pedig a módszertant, amivel az adatainkat felvettük. Ezek után térünk rá az eredményeink bemutatására, amelyben a roma menekült szülők nézőpontját járjuk körül kérdőíves kutatásunk alapján.

Jogi és intézményes háttér

Ahogy a bevezetőben is említettük, a magyar menekültügyi ellátórendszer jelenlegi helyzete igen kevésbé alkalmas arra, hogy nagyszámú menedékkérőnek nyújtson segítséget, és a menekült családok számára elérhető források is igen alacsonyak nemzetközi összehasonlításban. Ebben a helyzetben az önkormányzati intézmények, az egyházak és a civil szféra azok a szervezetek, amelyek sok esetben magukra vállalják a menekültek segítségét nagyon széleskörű feladatellátással. Ezen szervezetek az adományosztástól kezdve a szállásnyújtáson át az oktatási feladatok ellátásáig nagyon sokrétű tevékenységgel rendelkeznek. A jogállás szerint többféle státuszban is tartózkodnak Magyarországon ukrajnai menekültek. Jellemzően, és roma szülők körében végzett kérdőíves kutatásunkban is, kettős állampolgárként (45%), vagy pedig menedékesként (48%) vannak nyilvántartva menekültek, azonban kisebb számban ideiglenes tartózkodásra jogosító igazolással (3%) és menedékes státusz nélküli (4%) megkérdezettek is kerültek a mintánkba.

Az EMMI¹¹ tájékoztató dokumentuma alapján¹² a kettős állampolgársággal rendelkező menekülteknek a menedékeseket megillető minden ellátás és kedvezmény jár, amennyiben magyar állampolgárságuk alapján nem részesülnének kedvezőbb ellátásban. A menedékes státuszúak jogosultak a következőkre: személyazonosságot és tartózkodási jogot igazoló okmányra, munkavállalásra, oktatásra, befogadó állomásokon lakni és ellátásban részesülni, egészségügyi ellátásra, okmányaik fordítási

11 Emberi Erőforrások Minisztériuma

12 (EMMI, 2022 május)

költségeinek megtérítésére, Magyarország végleges elhagyásának a támogatására és a rendszeres létfenntartási támogatásra. A rendszeres létfenntartási támogatás mértéke felnőttek esetében 22.800 Ft/fő/hónap, míg a kiskorúak támogatása: 13.700 Ft/fő/hónap, azonban a támogatás elfogadásával az adott személy azt a kötelezettséget is vállalja, hogy 45 napon belül a számára felajánlott munkát – amennyiben munkaképes –, el kell fogadnia¹³. Menedékeseknek nem, azonban a kettős állampolgároknak továbbá járnak még a különböző családtámogatások, mint a családi pótlék, anyasági támogatás, GYES¹⁴, GYOD¹⁵ és a GYET¹⁶. A kutatásunk szempontjából kiemelten fontos a lakhatási támogatás kérdése a menekültszállókban, hiszen a roma menekültek azok, akik a leginkább a szállókra szorulnak, mivel a lakáspiacon tapasztalt etnikai alapú diszkrimináció és a magas lakáspiaci árak őket ezekbe – a sok esetben szegregált - intézményekbe szorítja. A védelmi bizottságok által kijelölt szálláshelyek mellett önkormányzatok és más szállásadók is biztosíthatnak állami normatíva fejében lakóhelyet menekülteknek. Azonban egy 2023 augusztus 1-jén hatályba lépett rendelkezés ennek az időtartamát és mértékét is megszorítások alá veti, mely azzal is jár, hogy a munkaképes, de nem dolgozó menekültek után nem jár már az állami normatíva. Egy családban csak egy felnőtt után jár az ez alól való védelem ha van gyerek. Ez azt jelenti tehát, hogyha van például egy 3 gyerekes család 2 szülővel, és egyik sem dolgozik hivatalosan, akkor csak az egyik szülő után jár továbbra is az állami normatíva. A Helsinki Bizottság szerint¹⁷ ez akár családok szétszakadásához is vezethet, hiszen sok roma menekült férfi feketén dolgozik, élettársaik pedig gondoskodási terheik miatt nem tudnak. Ez rossz hatással lehet az ukrainai menekült gyerekek oktatására is akár.

A menedékes státuszú gyermekek és a kettős állampolgársággal rendelkezők is hároméves kortól tankötelesek, ha három hónapnál tovább tartózkodnak Magyarországon területén. Továbbá megilleti őket minden olyan oktatási szolgáltatás, amely egy magyar állampolgárt is. Ez a lakóhely szerinti beiskolázási körzet bölcsődei, óvodai, iskolai és középiskolai

13 (Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság honlapja)

14 Gyermekgondozást Segítő Ellátás

15 Gyermkek Otthongondozási Díja

16 Gyermeknevelési Támogatás

17 (Magyar Helsinki Bizottság, 2023.09.13.)

(középiskola esetében kollégiumi) ellátását jelenti, továbbá pedagógiai szakszolgáltatásokat és a Biztos Kezdet Gyerekházakat. Mindezek mellett a menekült gyerekek részére jár az ingyenes tankönyvellátás, illetve hat hónapig az ingyenes étkeztetés is, mely utána jövedelmi szinthez van kötve¹⁸. A nyelvi akadályok leküzdésére, illetve a felzárkóztatásra az állam heti 5 óra keretet biztosít a normál tanrendi órákon felül, mely megszervezése az adott intézmény feladata¹⁹. Az ukrainai oktatásban való online részvétel nem nyújt felmentést a tankötelezettség alól. Azonban sok esetben az iskolába való beiratkozáshoz szükséges dokumentumok, mint a lakcím és a TAJ szám megszerzése komoly akadályt jelent a kettős állampolgársággal rendelkező családoknak, köztük a kárpátaljai románoknak, mely jelenség nyilvánvaló abból, hogy a Romaversitas 2022-ben készült riportja szerint a megkérdezett családok 59 százalékában volt még iskolába be nem írtott tanköteles korú gyermek.²⁰

Szerencsére közel egy év elteltével ez a helyzet valamivel kedvezőbb, azonban így is nagyon diverz oktatási tapasztalatokról számolnak be különböző aktorok. A fő probléma, hogy számos ukrainai menekült gyermek nem beszél magyarul, és az erőforráshiányos állami iskolákban nehéz megszervezni a nyelvoktatást. Központi inklúziós program, az ukrán tanmenet ismerete, vagy terv ukrán pedagógusok bevonására azonban nincsen, így sok esetben az intézményekre és a civil szférára van bízva ennek a feladata²¹. Ami a roma menekülteket kiemelten érinti, az az ukrán oktatási rendszerben felhalmozott oktatási hátrányok kezelése, hiszen számos helyen nem tud megvalósulni a menekülteknek járó heti extra 5 órányi foglalkozás a bonyolult bürokrácia és a pedagógushiány miatt, illetve gyógypegagógushoz és iskolapszichológushoz is kevésbé jutnak el ezek a gyerekek²². Ez azért aggasztó, mert az ukrainai roma gyermekek gyakran súlyos egészségügyi problémákkal és jelentős traumákkal érkeznek ide. Ennek okai egyrészt a központi menekültek oktatásában való központi intézkedések teljes hiánya, másrészt pedig a magyar oktatási rendszerben keresendő. A magyar oktatási rendszer rendkívül szelektív

18 (UAINFO, 2023.04.08.)

19 (EMMI, 2022 május)

20 (Eredics 2022)

21 (Neumann, 2022.12.12.)

22 (HVG, 2022.11.09.)

és erőforráshiányos²³, amely folyamatok főként a pedagógus- és szakemberhiányban mutatkoznak meg. Ezen folyamatokban a bármilyen szempontból más gyerekek, legyenek ők romák, szegények, vagy SNI-sek, nyelvi akadályokkal küzdők, problémaként tudnak csak megjelenni a rendszer szemében, plusz munkaként az amúgy is túlterhelt pedagógusok számára. Ezt tetézi az is, hogy a pedagógus képzésben kevés hangsúly jut a hátrányos helyzetű gyerekekkel való együttműködésre, hiszen a gyakorlóiskolákban általában magas státuszú szülők gyerekei járnak²⁴. Mindez számottevő szegregációt okoz az iskolarendszerben, amelyet bizonyos szerzők kasztosodó oktatásnak is neveznek²⁵. Ebben az oktatási kontextusban egy roma menekült gyermek súlyos nehézségekbe ütközhet, hiszen nem csak hogy a diszkrimináció és az interetnikus bullying van jelen, hanem az oktatási erőforrások hiánya is, amelyet sok esetben a családok kompenzálnak. Azonban a roma menekültek esetében nagyon kevés családi erőforrás jut az oktatási rendszer hiányosságainak toldozgatására, hiszen ahogyan a Romaversitas 2022-es tanulmánya bővebben is kifejti²⁶, ők főként területi egyenlőtlenségek által sújtott településekről érkeznek, sok gyerek van, akik számottevő lemaradásokkal rendelkeznek, és a szülők iskolai végzettsége is rendkívül alacsony. Mindezt tetézi, hogy magyarországi körülményeik sem a legideálisabbak, sem lakhatási, sem pedig anyagi tekintetben.

23 (Fejes és Szűcs, 2018)

24 (Fejes 2018)

25 (Zolnay 2018)

26 (Eredics 2022)

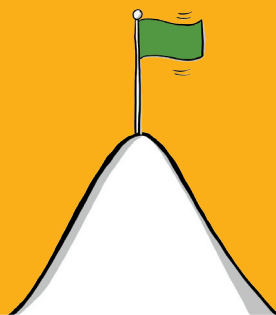
A kutatás körülményei és módszertana

Jelen kutatás nagyban támaszkodik 2022-es akciókutatásunk²⁷ eredményeire, amely többek között rávilágított az ukrainai roma menekültek oktatási helyzetének nehézségeire. Ezen riport a következő adatokra támaszkodik. Kutatói csapatunk felvett 108 kérdőívet, melyeket ukrainai roma menekült szülőkkel készítettek a szálláshelyeiken, vagy nyári táborokban. A kérdőív szerkezetét közösen találtuk ki kutatóinkkal. A számos nyílt végű kérdésből álló kérdőív lekérdezése inkább hasonlított egy strukturált beszélgetésre, melyet kérdőíves formában rögzítettek a lekérdezők. Adatfelvételünk során kiemelt szempont volt, hogy beemeljük az érintettek szempontjait, akiknek problémáik, körülményeik sok esetben nem tudnak kifejeződni, mert őket ritkán kérdezik oktatási tapasztalataikról. Az adatfelvétel 2023 nyarán készült, másfél évvel a háború kitörése után, így a megkérdezetteknek már több magyarországi iskolai tapasztalatára fény derülhetett. Ezen nem reprezentatív kérdőív kitöltőit civil szervezeteken, szállásadókon és különböző érintetteken keresztül értük el, ami azt jelenti, hogy a mintába kerülést nagyban befolyásolta az, hogy melyik szervezetet sikerült elérnünk a toborzás ideje alatt.

Kutatásunk során kiemelten fontos szempont volt az, hogy a lekérdezők és az interjúalanyok közötti távolságot minél inkább lebontsuk. A tapasztalataink azt támasztják alá, hogy a kisebb kulturális és hatalmi távolság elősegíti, hogy az alanyok jobban megnyíljanak, merjenek beszélni akár diszkriminációs tapasztalataikról is, és hogy ezeket kontextusukban tudjuk megérteni. Ahogy lekérdező csapatunk is kiemelték közös szuper-

27 (Eredics 2022)

víziónk során, sok esetben a megkérdezettek szubjektív megélése nehezen fordítható le a kérdőív, illetve az intézményi logikára, emiatt is kiemelten fontos a távolság csökkentése. Lekérdező csapatunk, Balogh Boglárka, Balogh Jennifer, Iváncsik Fanni, Lólé Bianka, Mezei Tímea, Rafael Kamilla, Szőcsi Dániel Erik, Varga Norbert és Virág Ádám mind roma pályakezdő/diák, akik elkötelezettek a romákat érő hátrányos megkülönböztetés elleni harcban.

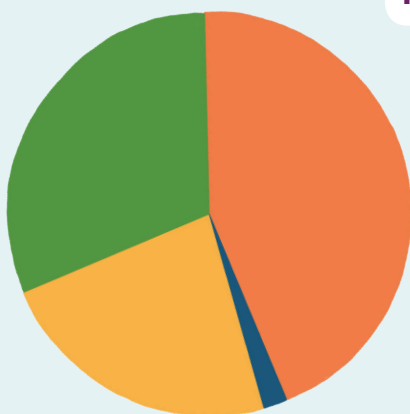

Eredmények

Kérdőív kitöltőinek bemutatása

108 magát romának valló szülővel vettünk fel kérdőívet, akiknek 89 százaléka nő volt. Korcsoportos megoszlásukból látszik, hogy túlnyomórészt 40 év alattiakról van szó.

1. ábra, a kitöltők korbeli megoszlása

Korcsoportos megoszlás

44% 18-29 év között

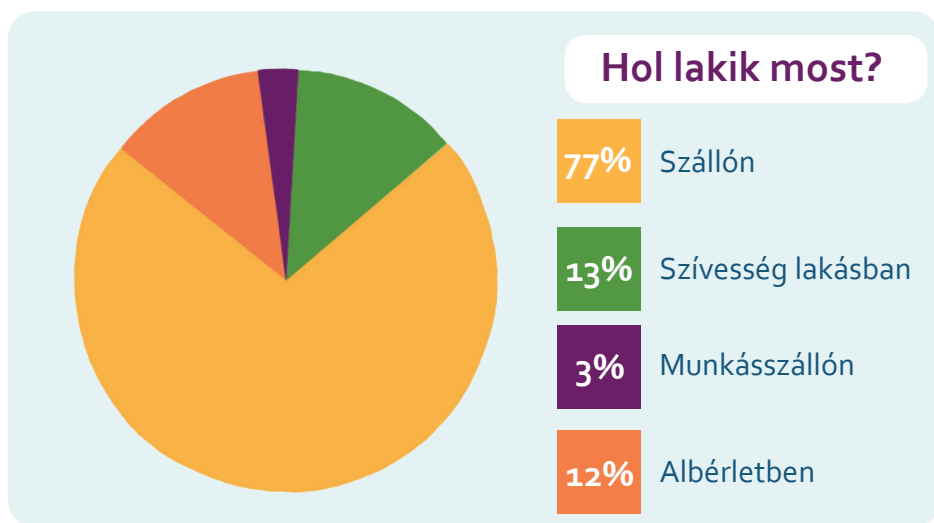
31% 30-39 év között

23% 40-49 év között

2% 60 év felett

Kitöltőink 92 százaléka érkezett Kárpátaljából, a munkácsi (21%), beregszászi (40%), huszti (3%), vagy az ungvári (27%) járásból, és 62 százalékuk 2022 februárjában érkezett, további 19 százalékuk a következő két hónapban. 48 százalékuk érkezésükhöz képest egy hónapon belül talált tartós lakhatást, ahonnan több mint fél évig nem kellett elköltözniük, azonban több mint 20 százalékuk csak fél évvel ideérkezésük után. 45 százalékuk most Budapesten van elszállásolva, azonban többen is sok költözködésről számoltak be. Lakhatási helyzetük tekintetében az látható, hogy valóban túlnyomórészt szállásokra kényszerülnek, a kérdezettek 83 százalékának azonban nem kell fizetnie a lakhatásáért. Azonban páran beszámoltak arról is, hogy különböző háztartási munkavégzések fejében engedik el a lakhatásuk költségét.

2. ábra, lakóhely típusa

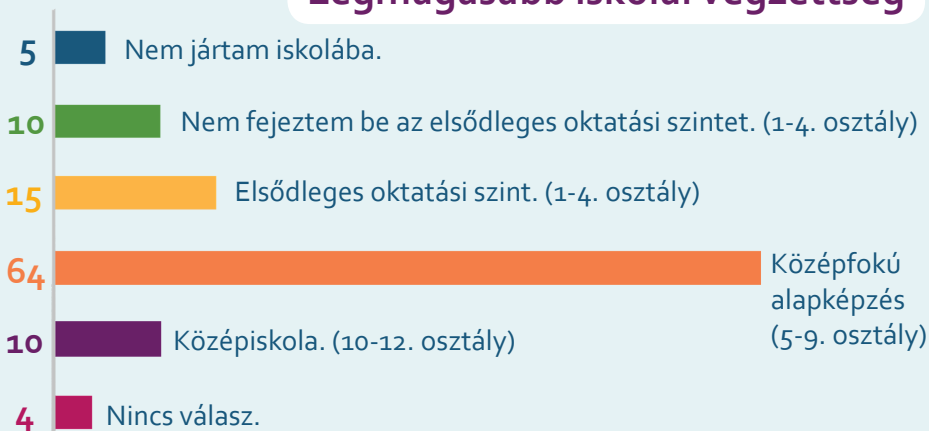

A kitöltők foglalkoztatottsági aránya igen alacsony, 72 százalékuk vagy háztartásbeli, vagy pedig munkanélküli. Azonban a megkérdezettek közül csupán 8 olyan van, akik maguk is munkanélküliek és más sem dolgozik a családból, 68 százalék esetén a megkérdezettek élettársa dolgozik. Az 51 válaszadónk, akiknek van munkája, általában a munkaerőpiac legalsóbb szegmenseibe tud csak becsatlakozni: takarítanak, szezonális munkákban vesznek részt, vagy pedig gyári segédmunkások (főként a férfiak). Azonban többen is jelezték, hogy vagy alkalmi munkákat végeznek, vagy bejelentetlenül tudnak csak dolgozni. Ez összefügg azzal is, hogy a meg-

kérdezettek iskolai végzettsége igen alacsony, csupán 9 százalékuknak van középiskolai, vagy magasabb végzettsége. A gyermekek 84 százaléka pedig szegregált iskolából²⁸ jött Magyarországra.

3. ábra, legmagasabb iskolai végzettség

Legmagasabb iskolai végzettség

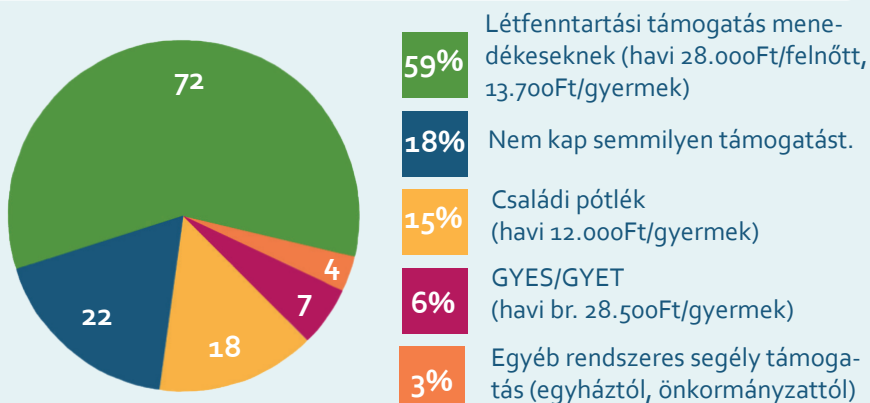
Válaszadóinkról elmondható tehát, hogy igen marginalizált helyzetben vannak. Ők azok, akik túlnyomó részt szállókra kényszerülnek, mert nehezen férnek hozzá az albérleti piachoz megfelelő kereset hiányában és a számottevő diszkrimináció miatt. Sok esetben a munkerőpiachoz is nehéz a hozzáférésük ezeknek a családoknak, és amikor hozzá is férnek, annak is a legsóbb szegmenseiben tudnak csak elhelyezkedni. A női válaszadóink jellemzően nehezen találnak olyan munkát, amit gondoskodási feladataik mellett el tudnak végezni. Azok, akik találtak munkahelyet, többnyire háztartási jellegű pozíciókban dolgoznak. Ezen körülmények kontextusában értelmezhető csak a roma menekült gyerekek oktatása, amelyről a következő fejezetben írunk.

²⁸ 50 százalék, vagy annál magasabb roma arány.

Oktatáshoz, szolgáltatásokhoz való hozzáférés

Kérdőíves kutatásunkban 108 szülőnek volt 252 kiskorú gyermeke Magyarországon, akik közül 209-en tanköteles korúak. Így átlagosan egy családra 2,32 gyermek jut. A kitöltők 41 százalékának van három vagy több iskolás korú gyermeke, így ők nagycsaládosnak számítanak. Az alapvetően alacsony, és nem inflációkövető családi pótlékhoz és a többi családtámogatáshoz menedékes státuszúak nem férnek hozzá, a létfenntartási támogatáshoz is csak abban az esetben, ha nincs bejelentett munkájuk. Kitöltőink közül 22-en semmilyen támogatáshoz nem jutnak hozzá, 15-en közülük háztartásbeliek, vagy munkanélküliek, tehát jogosultak lennének legalább létfenntartási támogatásra. 49 ukrán-magyar kettős állampolgár szülői kitöltőnk közül 33-an nem kapnak családi pótlékot, pedig jogosultak lennének rá.

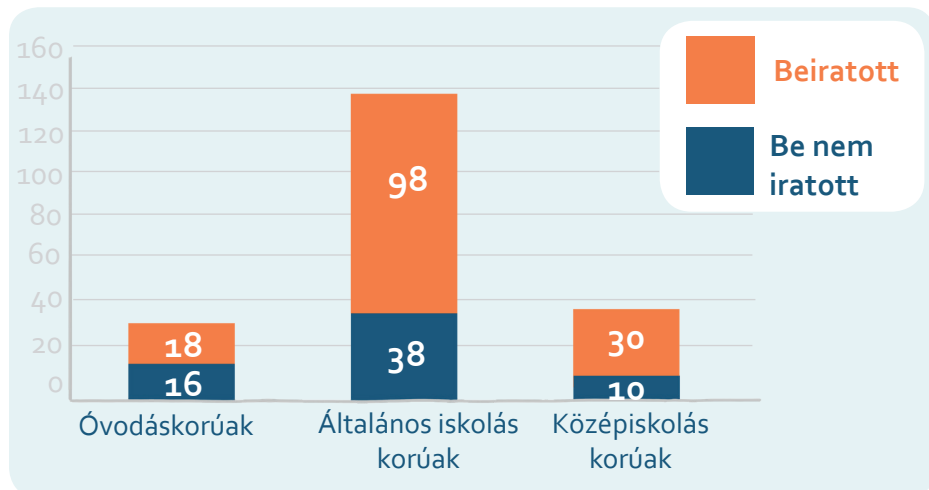
Részesülnek-e az alábbi támogatások valamelyikében, mióta Magyarországon tartózkodnak?

4. ábra, támogatásokban való részesülés

A 2022-es adatfelvételhez képest, ahol a megkérdezettek 59 százalékának volt nem beíratott tanköteles korú gyermeke, az egy évvel későbbi adatfelvételünk alapján elmondható, hogy számottevő javulás történt, 108 kitöltőből csak 31 szülőnek nincs beíratott tanköteles gyereke, ami a 28 százalékuk. Ez az összes tanköteles korú gyerek 30,5 százalékát (64) teszi ki, de ha megnézzük őket intézménytípusok szerint, kiderül, hogy az óvodáskorú gyerekek vannak magas arányban, akik nem járnak intézménybe

(47%), míg az általános iskolásoknak a 28 százaléka, és a középiskolásoknak pedig a 25 százaléka. Ennek az oka az lehet, hogy Ukrajnában nem kötelező az óvoda.

5. ábra, be nem íratott gyerekek megoszlása

A válaszadók a kimaradás okaként kiemelték, hogy az ukrainai oktatásban vesznek részt online, mert 54 százalékuk hazatérne a háború végeztével, hogy a szállón is kapnak oktatást a gyerekek, a számottevő költözködést, stabilitás hiányát, amivel sok iskolaváltás is járna, az adminisztratív nehézségeket, két esetben az iskolába való utazás megoldatlanságát és az ingyenes étkeztetés hiányát is. A 31 szülőből, akiknek van nem beíratott gyereke, 19 számolt be arról, hogy semmi segítséget nem kaptak ehhez, pedig sok adminisztratív teherrel jár a beíratkozás. Emellett a beíratott gyerekek 22 százaléka nem kap ingyen étkeztetést, 19 százalékuk nem kapott ingyenes tankönyveket, és csupán 15 százalékuk részesült pszichológiai ellátásban.

Adatainkból látszik tehát, hogy az ukrainai roma menekült családoknak még a nekik járó szolgáltatásokhoz való hozzáférés is sokszor akadályokba ütközik, és számos esetben ez a megfelelő segítség és információk, adminisztratív ismeretek hiánya miatt történik. Emellett négy válaszadónk is beszámolt diszkriminációs tapasztalatról: őket a beíratkozás során elküldték, és utána csak segítséggel találtak befogadó iskolát. Mindezek mellett a stabil lakhatás és megfelelő anyagi körülmények hiánya is hozzájárul az oktatáshoz való hozzáférés korlátozódásához.

Iskolán belüli tapasztalatok

Az általunk megkérdezett roma menekült gyerekek 96 százaléka állami intézménybe jár, amelyik szektorban számottevő az oktatási szegregáció mértéke²⁹. Ennek ellenére válaszadóink arról számoltak be, hogy ukrajnai tapasztalataikkal ellentétben, ahol nagy arányban szegregált intézményekből kerültek ki, ide érkezve 74 százalékban a helyi nem-roma gyerekekkel együtt tanulnak, csupán 7 százalékuk az, aki szegregált iskolába került. A fennmaradó gyerekek a szállókon tanulnak hozzájuk hasonló helyzetű roma gyerekekkel. Az állami oktatásban résztvevő szülőknek azonban nagy aránya, 37,4 százaléka számolt be arról, hogy gyerekének évet kellett ismételnie az alapkompenciák hiánya, az ukrán és magyar tanrend közötti eltérések és a sok költözködés miatt. Jobb alternatíva, mint felzárkóztatás, vagy külön tanár hiányában a szülők számottevő része ezzel egyetértett, azonban volt olyan szülő, aki kiemelte, hogy osztálytársaihoz képest túlkoros gyermekét ezért éri bántalom és kudarcélmény.

A megkérdezett szülők 46 százalékának volt valamiféle nehézsége az oktatás kapcsán, azonban szinte mindannyian kaptak valamilyen segítséget ezekben. Főleg a tanulási nehézségeket emelték ki, az előíttethetőséget, és az anyagi hátrányokat. A bullying is előkerült a válaszadók 15 százalékánál, azonban számos jó tapasztalatról is beszámoltak. Többek között arról, hogy most jutottak először magyar nyelvű oktatáshoz, úszásoktatáshoz, és hogy nagyon élvezik a gyerekek, hogy közösségbe járhatnak. A szülők, amikor igényeikről kérdeztük őket, akkor 60 százalékuk valamilyen materiális igényről számolt be: tisztálkodószerek, taneszközök, ruházat, torna felszerelés, élelmiszerek, vagy akár pelenka. Továbbá 22 százalékuk szeretett volna még valamilyen formájú plusz oktatási szolgáltatást: külön tanárt vagy korrepetálást. Ezek mellett pedig páran az utazási támogatást, vagy annak megszervezését, a gyerekpszichológust, illetve a többi menekült gyerekekkel való közös élményt emelték ki.

Az látszik a szülők kérdőívéből, hogy nagyon sokféle tapasztalatuk van az iskolarendszerben. Többen is beszámoltak arról, hogy a tanárok előítéletesek, és hogy piszkálják a gyerekeiket anyagi helyzetük és etnikai hovatartozásuk miatt, azonban sok jó tapasztalat is említésre került.

29 (Fejes és Szűcs 2018)

Arra következtethetünk ebből, hogy központi oktatási inklúziós program és megfelelő erőforrások, pedagógusok hiányában³⁰ nehéz az intézményeknek mit kezdeni a heterogén osztályokkal és a bármilyen szempontból más háttérű, kisebbségi, marginalizált, sokszor traumatizált gyerekekkel. Erőforrások szűkében sokszor az évismétlés az oktatási lemaradások kezelésének módja, vagy pedig a civil szervezetek által nyújtott oktatási szolgáltatások, melyeket a megkérdezettek 45 százaléka kapott tanoda, korrepetálás, illetve másféle foglalkozások formájában.

30 (Neumann, 2022.12.12.)

Konklúzió

Kutatásunk során, melyben a roma menekült szülők iskolával való tapasztalatait vizsgáltuk, számos probléma felmerült. Nagyban támaszkodva a 2022-es jelentésünkre³¹ elmondható, hogy az ideérkező roma menekültek lakhatási, anyagi és munkaerőpiaci helyzete sem ideális, és ezen problémák gyakran lecsapódnak az oktatás területén is. Fontos azonban megemlíteni, hogy ahogyan ezt Neumann³² és Feischmidt³³ is külön kiemelték, mindez a jóléti állam, menekültügyi ellátórendszer és civil társadalom zsugorodásának kontextusában történik. Kérdőíves kutatásunk alapján az alábbi problémaköröket azonosítottuk.

Elsősorban fontos lenne, hogy az ideérkező roma menekült családok hozzáférjenek az őket megillető szolgáltatásokhoz és támogatásokhoz, melyekhez adminisztratív akadályok és a diszkrimináció miatt korlátozottan érnek el. Ehhez jó lenne, ha hozzáférnének extra segítséghez az ügyintézésben, hiszen akik kaptak ilyen jellegű segítséget, azoknak könnyebb volt a hozzáférésük ezen javakhoz. Továbbá kiemelt problémaként jött elő az iskolán belüli diszkrimináció, az interetnikus bullying és a lemaradások évisméltéssel való kezelése. Ehhez mindenféleképpen az oktatási rendszer reagálására lenne szükség: traumatudatos oktatásra, érzékenyítésre, felzárkóztatásra és differenciált oktatásra, ami tud mit kezdeni a számos szempontból marginalizált, roma menekült gyerekekkel. Ezek nagyban összecsengenek a megkérdezett szülők igényeivel, akik anyagi jellegű tá-

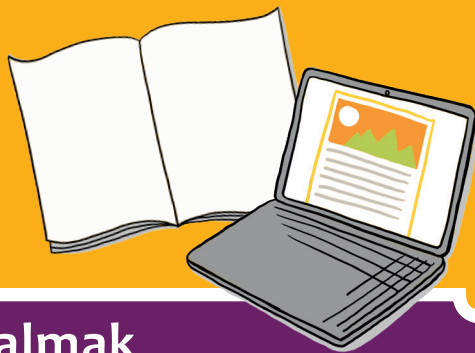
31 (Eredics, 2022)

32 (Neumann 2022.12.12.)

33 (Feischmidt 2023.09.13.)

mogatásokat emeltek ki, amivel a biztos lakhatást és megfelelő felszereléseket biztosítani tudják gyermekeiknek, illetve a plusz oktatási szolgáltatásokat, amelyekkel gyerekeik lemaradását kezelni tudnák.

Fontos azonban kiemelni, hogy jelen riportnak vannak korlátai is. Egyrészt a civil, és az oktatási rendszer szereplőinek szemszögét nem tudtuk beemelni az elemzésbe, így csupán a roma menekült szülők tapasztalatai képezik tárgyát ezen írásnak. Továbbá a kérdőíves módszertanból eredően nem tudtuk a szülők pontos körülményeit és narratíváit bővebben is megismerni és közvetíteni. Mindenesetre az ukrainai roma menekült gyerekek helyzete rávilágít arra, hogy habár az oktatási rendszer felsőbb szintjeibe is beszivárgott már a pedagógushiány és az oktatás válsága, a roma gyerekek inkluzív oktatása és a differenciált oktatás kérdésköre még mindig megoldatlan, és igen fontos problémák. Amíg az erőforráshiányos oktatás kontextusában a más háttérű gyerekek csak problémaként tudnak megjelenni, addig az oktatási méltányosság mindenféleképpen sérül.

Hivatkozott irodalmak

Atai, T. (2022.09.04.). How Hungary Abandoned Roma Refugees. Tribune Magazine. <https://tribunemag.co.uk/2022/09/roma-refugees-hungary-ukraine-war>. Letöltés ideje: 2023.09.29.

Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) (2022 május). Tájékoztató az Ukrajnából érkező családok támogatásához a család- és gyermekjóléti szolgáltatók számára. EMMI Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet.

Eredics L. (2022). A háború után Magyarországra érkezett kárpátaljai roma családok helyzete. Romaversitas Alapítvány, Budapest

Feischmidt M. (2023.09.13.). United Way: Együtt Ukrajnáért Konferencia és Workshop, előadás

Feischmidt M. és Neumann E. (2022). The political aspects of solidarity mobilizations in the context of shrinking civil society during the first wave of COVID-19. *European Societies*, 25(1), 132-153.

Fejes, J. B. (2018). A deszegregációval kapcsolatos vélemények befolyásolási lehetőségei pedagógusok körében. In: J. B. Fejes & N. Szűcs (Szerk.), *Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Motiváció Oktatási egyesület, 111-128.

Fejes, J. B., és Szűcs Norbert. (2018). Az oktatási integráció ügye a 2010-es évek végén. In: Fejes J. B. és Szűcs N. (Szerk.), *Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Motiváció Egyesület, Szeged, 11-20.

HVG (2022.11.09.). Hogyan oldják meg az ukrán menekült gyermekek oktatását Magyarországon?. https://hvg.hu/brandcontent/20221003_

Tobb_mint_iskola__interju_Ercse_Kriszta_oktataskutatoval. Letöltés ideje: 2023.09.29.

Magyar Helsinki Bizottság (2023.09.13.). Kérdések az Ukrajnából menekülők kiköltöztetéséről a hatóságokhoz. <https://helsinki.hu/kerdesek-az-ukrajnabol-menekulok-kikoltozteteserol-a-hatosagokhoz/>. Letöltés ideje: 2023.09.29.

Neumann E. (2022.12.12.). Hungary. The Education of Displaced Ukrainian Pupils Abroad workshop, előadás.

Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság honlapja. Menedékeseknek nyújtott ellátások és támogatások. http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=1775&Itemid=2135&lang=hu. Letöltés ideje: 2023. 09. 29.

Pataki, S. (2023.02.24.). Villámháborúnak hittük, nem az lett – közel egy éve élnek nálunk Ukrajnából menekült gyerekek. <https://kepmas.hu/hu/ukrajnai-menekult-gyerekek-magyarorszagon-karpataljai-romak-romaversitas-alapitvany-terre-des-hommes-alapitvany>. Letöltés ideje: 2023.09.29.

Reicher, B. (2023.04.08.). Ukrainian Roma Refugees: A Neglected Population in Europe's Response to the Ukrainian Crisis. CCL. <https://ccl.org.ua/en/news/ukrainian-roma-refugees-and-discrimination-a-call-for-action-on-international-roma-day/>. Letöltés ideje: 2023. 09. 29.

Rorke, B. és Zhuravel, A. (2023). Roma Rights Under Siege. Monitoring Reports from One Year of War in Ukraine. European Roma Rights Centre, Brüsszel.

Sarkadi Nagy M. és Szabó, K. (2022.08.25.). Magyarország költ a legkevesebbet az ukrajnai menekültekre a V4-országok közül. <https://atlatszo.hu/adat/2022/08/25/magyarország-kolt-a-legkevesebbet-az-ukrajnai-menekultekre-a-v4-orszagok-kozul/>. Letöltés ideje: 2023. 09. 30.

UAINFO (2023.04.08.). Közeledik az elsősök beíratása!. <https://uainfo.hu/2023/04/08/kozeledik-az-elsosok-beiratasa/>. Letöltés ideje: 2023.09.29.

Zolnay, J. (2018). Kasztosodó közoktatás, kasztosodó társadalom. In: J. B. Fejes & N. Szűts (Szerk.), Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról. Motiváció Oktatási egyesület, 211-231.

www.romaversitas.hu

ROMA
VERSITAS